

BİBLİYOGRAFYA :

Fârâbî, *İlimlerin Sayımı* (trc. Ahmed Ateş), Ankara 1955, s. 88-104; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Teceddüd), s. 330-331; Hârizmî, *Mefâtihu'l-ülûm* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Beyrut 1409/1989, s. 269-274; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, I, 375-399; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1395; Brockelmann, *GAL*, I, 241, 494, 651; *Suppl.*, I, 902-903; Sezgin, *GAS*, V, 149, 153-154; G. Anawati, "Science", *CHIs.*, II/B, s. 756; Ayhan Songar, *Siberetik*, İstanbul 1979, s. 109-111; Kâzım Çeçen, "El-Cezerî'nin Su Saatinin Rekonstrüksiyonu", *I. Uluslararası Türk-İslâm Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi (14-18 Eylül 1981)*, *Bildiriler*, İstanbul 1981, V, 324-325; D. R. Hill, *Arabic Water-clocks*, Halep 1981, s. 1, 15-34, 36-46, 69-88; a.mlf., "Mechanical Technology", *Religion, Learning and Science in the Abbasid Period* (ed. M. J. L. Young), Cambridge 1990, s. 260-273; Ahmad Y. al-Hasan - D. R. Hill, *Islamic Technology*, Paris 1988, s. 49-52, 60-63; Atilla Bir, *The Book "Kitâb al-ḥiyal" of Banû Mūsâ b. Şâkir, Interpreted in Sense of Modern System and Control Engineering*, İstanbul 1990; a.mlf., "Eb-ül-İz Al Gazari'nin Otomatları", *Bilim ve Teknik*, sy. 110, Ankara 1977, s. 1-3; E. Wiedemann - F. Hauser, "Über Trinkgefäusser und Tafelaufsätze nach al-Gazari und Benü Musa", *Isl.*, VIII (1918), s. 55-93; Toygar Akman, "Sekiz Yüzyıl Önce Otomatik Makina Yapan Türk Bilgini Eb-ül-İz", *Bilim ve Teknik*, sy. 77, Ankara 1974, s. 1-6; a.mlf., "İlk Türk Siberetik Bilgini Eb-ül-İz", a.e., sy. 103 (1976), s. 1-4; J. Schacht, "Ḥiyal", *El²* (İng.), III, 511; Kâzım Çeçen-Atilla Bir, "Benî Mūsâ", *DIA*, V, 451.

CEVAT İZGİ

HİZÂNE-İ ÂMİRE

(bk. HAZİNE).

HİZÂNETÜ'L-EDEB

(خزانة الأدب)

İbn Hicce'nin

(ö. 837/1434)

el-Bed'îyye adlı

kendisi eserine yazdığı şerh

(bk. İBN HİCCE).

HİZÂNETÜ'L-EDEB

(خزانة الأدب)

Abdülkâdir el-Bağdâdî'nin

(ö. 1093/1682)

el-Kâfiye şerhinde

örnek olarak kullanılan şiirleri

açıkladığı eseri.

Tam adı *Hizânetü'l-edeb ve lübbü'lübbâbi lisâni'l-'Arab*'dir. *el-Hizâne* diye de bilinen eser, Radî el-Esterâbâdî tarafından İbnü'l-Hâcib'in *el-Kâfiye*'sine yazılan şerhte örnek (şâhid) olarak kullanılan şiirleri şerhetmek amacıyla kaleme alınmıştır. Osmanlı sultanlarından IV. Meh-

med'e ithaf edilen kitabın sonunda belirtildiğine göre Bağdâdî eserini 1073 yılı Şâban ayının başında (Mart 1663 ortaları) Mısır'da yazmaya başlamış ve 22 Cemâziyelâhir 1079'da (27 Kasım 1668) bitirmiştir. Ancak müellifin kitabı yazmadan önce ihtiyaç duyduğu kaynakları belirlemesi, ayrıca *el-Kâfiye* şerhindeki beyitlerle hadislerin kaynaklarını tesbit eden ve şairlerin isimlerini içeren müstakil çalışmalar yapması (ŞM, IV, 139-141) onun uzun bir hazırlık dönemi geçirdiğini göstermektedir.

Bağdâdî eserin mukaddimesinde lugat, nahiv ve sarf ilimlerinde şiir veya sözleri şâhid olarak kullanılabilir kişiler, kitabını yazarken faydalandığı kaynaklar ve Radî el-Esterâbâdî'nin biyografisi hakkında bilgi verdikten sonra onun şâhid olarak kullandığı 957 beyti şerh etmektedir. *Hizânetü'l-edeb* her ne kadar bu şiirlerdeki gramerle ilgili meselelerin izahı maksadıyla yazılmışsa da müellif konuyla ilgili diğer beyitlerle sadece bir mısraı kaydedilmiş örneklerin ait olduğu beyitleri bulup göstermiş, bu arada örnek beytin daha iyi anlaşılması için içinde yer aldığı manzumenin tamamını veya birkaç beytini de zikretmiştir. Ayrıca örnek beyitlerle ilgili lugat, sarf, nahiv, i'rab ve mâna açıklamaları yanında örnek gösterilen kısım (mahall-i şâhid) hakkında daha önce ileri sürülen farklı görüşlerin değerlendirilmesini yapmıştır. Söz konusu şiirin nazmediliş sebebi ve şairiyle ilgili bilgi de veren Bağdâdî tefsir, hadis, kıraat, edebiyat ve dil hakkındaki çeşitli konuları ele almıştır. Zaman zaman ahbâr, ensâb ve eyyâmü'l-'Arab'a da yer vermiş, şiirlerde geçen yer ve kişi adlarının doğru okunuşunu tesbit etmiştir. Müellif, *el-Hizâne*'den sonra yazdığı *Hâşiye 'ulâ Şerhi Bânet Su'âd li'bni Hişâm* adlı eserinde *Hizânetü'l-edeb*'e atıfta bulunduğu onun bu iki eseri birbirini tamamlayıcı mahiyettedir.

Abdülkâdir el-Bağdâdî'nin *Hizânetü'l-edeb*'de kullandığı malzemeyi tenkit süzgecinden geçirdikten sonra alması ve nâdir bulunan metinlere yer vermesi eserin ilmî değerini arttırmıştır. Faydalandığı kaynaklara örnek olarak girişte zikrettiği 308 eserle birlikte sayısı 692'ye ulaşan (XIII, 5-119) kaynakları arasında halen nüshası mevcut olmayanlar da bulunmaktadır olup Bağdâdî yaptığı nakillerle okuyucuyu bu eserler ve muhtevaları hakkında bilgilendirmiştir. Bu özellikleriyle Bağdâdî'nin ismini ebedileştiren *Hizânetü'l-edeb* Arap dili, edebiyatı ve tarihi alanın-

da çalışanlar için her zaman başvurulan güvenilir bir ansiklopedik kaynak olmuştur.

Hizânetü'l-edeb ilk defa 1299'da (1882) Bulak'ta, kenarında Bedreddin el-Aynî'nin *el-Makâşidü'n-naḥviyye fi şerhi şevâhidi şurûhi'l-Elfiyye (eş-Şevâhidü'l-kübâ)* adlı eseriyle birlikte dört cilt halinde yayımlanmıştır. Daha sonra Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd tarafından yalnız iki cildi yayımlanan (Kahire 1347/1928) kitabın ilmî neşrini, son iki cildi fihrist olmak üzere on üç cilt halinde Abdüsselâm Muhammed Hârûn gerçekleştirmiştir (Kahire 1387-1406/1967-1986). J. Guidî'nin *el-Hizâne*'deki şiirler üzerine yaptığı bir çalışma yanında ("Su poeti citati nell' opera H.", *Atti Acad. Lincei*, III, Roma 1887, s. 273-292) Abdülâzîz el-Meymenî'nin de eserde zikredilen ve ictibasta bulunulan kitapların fihristiyle ilgili *İklidü'l-Hizâne* adlı bir çalışması yayımlanmıştır (Lahor 1927).

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1979, neşredevinin mukaddimesi, I, 19-24; Serkîs, *Mu'cem*, I, 572; Abdülvehhâb İbrâhîm Ebü Süleyman, *Kitâbetü'l-baḥsi'l-İlmî*, Cidde 1403/1983, s. 518-519; Ma'a'l-Mektebe, s. 290-292; Ömer Ferruh, *Me'âlimü'l-edebi'l-'Arabî*, Beyrut 1986, II, 754-761; Ömer Mūsâ Bâşâ, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî: el-'asrû'l-Memlûki*, Beyrut-Dımaşk 1409/1989, s. 92-95; Abdülvehhâb es-Sâbûnî, *'Uyûnü'l-mü'ellesâfât* (nşr. Mahmûd Fâhûrî), Halep 1413/1992, s. 160, 277-278; M. Sadi Çöğenli - Kenan Demiryak, *Arap Edebiyatında Kaynaklar*, Erzurum 1994, s. 152-153; İzzeddin İsmâil, "Menhecü'l-Bağdâdî fi Hizâneti'l-edeb", *ME*, XXV/1 (1953), s. 54-58; Nazif M. Hoca, "Abdalqâdir b. 'Omar al-Bağdâdî'nin Eserlerinin İstanbul'daki Yazmaları", *ŞM*, IV (1961), s. 122-127; Brockelmann, "Abdülkâdir", *JA*, I, 87-88.

NAZIF HOCA

HİZÂNETÜ'L-EKMEL

(خزانة الأكمel)

Ebû Abdullah Yûsuf b. Ali

b. Muhammed el-Cürcânî'ye

(ö. 522/1128'den sonra)

nisbet edilen

Hanefî fikhına dair eser.

Mukaddimesinde 522 yılı kurban bayramında (Aralık 1128) telifine başlandığı belirtilen eserin müellifi hakkında bilgi verilmemiş, bu sebeple kitap farklı kişilere nisbet edilmiştir. Kureşî ve İbn Kutluboğa gibi ilk Hanefî tabakat yazarları, altı cilt olduğunu belirttikleri eserin müellifi olarak Ebû Abdullah Yûsuf b. Ali b. Mu-

hammed el-Cürcânî'yi göstermekte, bu bilgi daha sonraki Hanefî tabakat kitaplarında da tekrarlanmaktadır. Ancak Taqqıyüddin et-Temîmî ve Leknevî'nin de işaret ettikleri gibi (*eṭ-Tabakâtü's-seniyye*, vr. 567^a; *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 231) eserin telif tarihi göz önüne alındığında Cürcânî'nin Kerhî'den (ö. 340/952) ders aldığına dair bu eserlerde verilen bilginin yanlış olduğu anlaşılır. *Hizânetü'l-ekmel*'in kaynakları arasında Kerhî'den bir asır sonra yaşamış kimselerin eserlerinin bulunması da bunu teyit etmektedir. Bu hata, kimliği hakkında başka bilgi bulunmayan Cürcânî'nin muhtemelen, Kudûrî'nin hocası Ebû Abdullah Muhammed b. Yahyâ el-Cürcânî ile (ö. 398/1008) karıştırılmasından ileri geçmiştir (Temîmî, vr. 567^a). *Hizânetü'l-ekmel*'in yazma nüshalarının üstünde müellifin künyesi bazan Ebû Abdullah, bazan Ebû Ya'küb olarak verilmiştir. Kâtib Çelebi de künyesini Ebû Ya'küb olarak kaydetmektedir (*Keşfü'z-zunûn*, I, 702). Yalnız Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki bir nüsha ile (Yenicami, nr. 413-415) Brockelmann'ın haber verdiği bazı nüshalarda (*GAL Suppl.*, I, 970) eser Ebû'l-Kâsım Ali b. Hüseyin b. Muhammed ez-Zeynebî'ye (ö. 543/1149) nisbet edilmektedir. Fakat kaynaklarda

Abbâsî Halifesi Müstersid-Billâh tarafından kâdilkudât tayin edildiği belirtilen Zeynebî, bir süre vezir nâibi olarak da görev yapması sebebiyle Sadrüekmel veya Ekmel diye tanınmakla birlikte (Kureşî, II, 568; Zehebî, XX, 207-208; İbn Tağrıberdî, V, 282; Temîmî, vr. 33^a) böyle bir eserinden bahsedilmemesi dikkat çekicidir. Ayrıca İbn Kutluboğa bu eserin Ebû'l-Leys es-Semerkindî'ye, Edirneli Mehmed Kâmi de Ekmel diye bilinen İbnü'z-Zehebî'ye nisbet edilmesinin yanlışlığına işaret ederek gerçek müellifinin Cürcânî olduğunu belirtmişlerdir (*Tâcü't-terâcim*, s. 318; *Mehâmmül-fukahâ*, vr. 68^b).

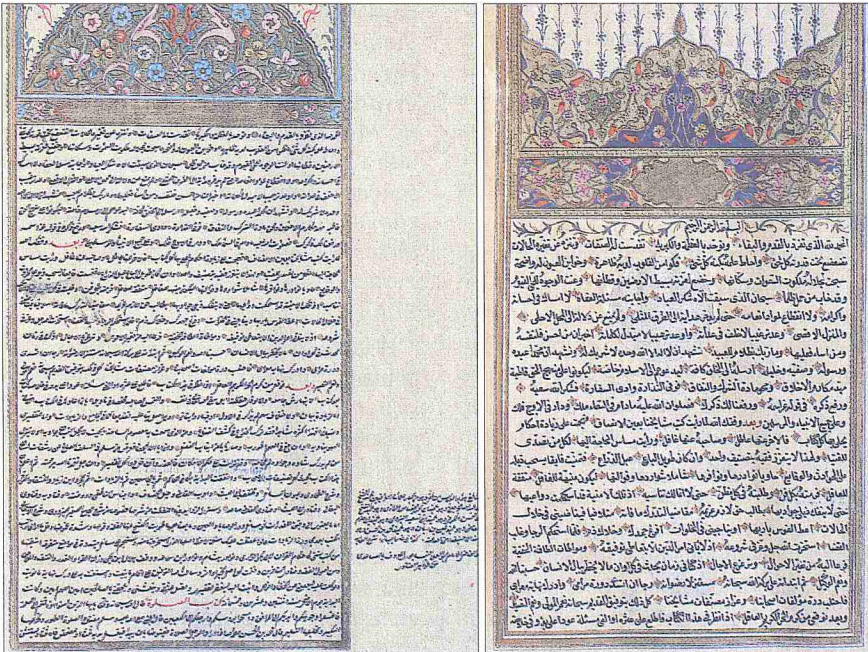
Hizânetü'l-ekmel'in bir kısmı eksik olan on beş kadar yazma nüshası tesbit edilmiştir (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 1627, Molla Çelebi, nr. 101, Hâlet Efendi, nr. 131, Ayasofya, nr. 1146, Şehid Ali Paşa, nr. 769-770 [ilk cildi eksiktir], Esad Efendi, nr. 678-680, Reîsülküttâb, Mustafa Efendi, nr. 327-329, Cârullah Efendi, nr. 633-637, Yenicami, nr. 413-415 [bu nüshanın IV. cildi Esad Efendi, nr. 680'de kayıtlı olup yazma bununla tamamlanmıştır]; Nuruosmaniye Ktp., nr. 1518, 1519; Bankipûr Hudâbahş Ktp., nr. 1617; Taşkent Doğu Araştırmaları Enstitüsü Ktp., nr. 3488; Dârü'l-kütübü'z-Zâhiriyye, el-Fikhü'l-

Hanefî, nr. 9116, III. cilt; ayrıca bk. Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 970). Bunlardan tezhipli olan Fâtih, Hâlet Efendi ve Nuruosmaniye nüshaları özellikle anılmaya değer. Eserin "Kitâbü'l-Vakf" bölümü ayrıca Süleymaniye (Reîsülküttâb, Mustafa Efendi, nr. 1159, vr. 87^b-114^b) ve Köprülü (Fâzıl Ahmed Paşa, nr. 689, vr. 277^a-301^b) kütüphanelerinde kayıtlı birer mecmua içinde yer almaktadır.

Müellif mukaddimede, Hanefî âlimlerinin kaleme aldığı eserleri gözden geçirince bu kaynaklardaki farklı bilgilerin bir araya getirildiği kapsamlı bir kitabın özellikle fetva verenler için büyük bir ihtiyaç olduğunu görerek bu eseri yazmaya karar verdiğini belirtir. Kitabın yaygın olanlar yanında nâdirenen meydana gelen olaylarla ilgili hükümleri de ihtiva edeceğini, Hanefî imamları ile sonraki ulemâyâ ait önemli eserlerin özünü oluşturacağını söyler ve başta Hâkim eş-Şehîd'in *el-Kâfî'si* olmak üzere başvurduğu kaynakları şu şekilde sıralar: İmam Muhammed'in *el-Câmi'u'l-kebîr*, *el-Câmi'u's-şâgîr* ve *ez-Ziyâdât*'ı, Hasan b. Ziyâd'ın *Kitâbü'l-Mücerred*'i, *el-Muntekâ* (Hâkim eş-Şehîd'in olmalı), Kerhî'nin *el-Muhtaşar*'ı, *Şerhu Muhtaşari't-Tahâvî* (Cessâs'ın olmalı), Ebû'l-Leys es-Semerkindî'nin *Uyünü'l-mesâ'il*, *Fetâvâ* ve *el-Muhtelef*'i, Hassâf'ın *Edebü'l-Kâdî* ve *el-Hiyel*'i, Nâtıfî'nin *el-Ecnâs*, *er-Ravza* ve *Fetâvâ'sı*, Bakkâlî ve Kâdî Sâid'in *Fetâvâ*'ları, Ebû'l-Usr Fahrülslâm el-Pezdevî ve İsbîcâbî'nin *Şerhu'l-Câmi'i's-şâgîr*'leri, müteferrik bazı konularda Cessâs'ın *Ahkâmü'l-Kur'an*'ı, İbn Semâa ve Hişâm b. Ubeydullah'ın *en-Nevâdir*'leri, Hilâl b. Yahyâ'nın *Ahkâmü'l-Vakf*'i.

Klasik fıkıh kitaplarının genel tertibine göre düzenlenen *Hizânetü'l-ekmel*'in alt başlıklarında müellifin mukaddimede işaret ettiği gibi klasik tertibe uyulmamış, belli bir konuyla ilgili bilgileri bir araya getiren bablar yerine tek kelime-lik başlıklar altında (cum'a, gusl, cenâze, i'tikâf gibi) gerekli görülen bilgilere yer verilmiştir. Ebû Hanife'nin yanında talebelerinin görüşlerinin de kaydedildiği bir fetva kitabı mahiyetinde olan eserde deliller belirtilmemiş, sadece ana bölümlerin baş tarafında konuyla ilgili âyetler zikredilmiştir. Birçok kitabın muhtevasını özetleyen bir eser olması bakımından önem taşıyan *Hizânetü'l-ekmel*'in sonunda Hz. Peygamber'in hayatı ve Hulefâ-yi Râşid'in dönemiyle ilgili kronolojik bilgi verilmiş, ardından sahâbe tabakatı,

Hizânetü'l-ekmel'in Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki tezhipli iki nüshasının ilk sayfaları (Fâtih, nr. 1627; Hâlet Efendi, nr. 131)

kurrâ, tâbiîn fukahası, tâbiîn zâhidleri, tâbiîn kumandanları, ilk usûliyyûn (kelâmcılar), tâbiînden sonra gelen mezhep sahibi imamlar ve diğer fukaha ile Ehl-i beyt fukahasına kısaca yer verilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, XX, 207-208; Ku-reşî, *el-Cevâhirü'l-mu'dıyye*, II, 568; III, 630-631; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, V, 282; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim* (nşr. M. Hayr Ramazan Yûsuf), Dimaşk 1413/1992, s. 310, 318; Temîmî, *e'l-Tabakâtü's-seniyye*, Süleymaniye Ktp., Reisülküttâb, nr. 673, vr. 33^a, 567^a; Ali el-Kârî, *el-Eşmârü'l-ceniyye*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1841, vr. 86^b; *Keşfü'z-zunûn*, I, 702; Mehmed Kâmî Edirnevî, *Mehâmmü'l-fukahâ'*, Süleymaniye Ktp., Âşir Efendi, nr. 422, vr. 68^b, 83^b; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 231; Brockelmann, *GAL*, I, 461; *Suppl.*, I, 639, 969-970; V. C. Scott O'Connor, *An Eastern Library: an Introduction to the Khuda Baksh Oriental Public Library*, Patna 1977, s. 52; M. Mutî' el-Hâfız, *Fihrisü mahtûâtü Dâri'l-Kütübi'z-Zâhiriyye: el-Fıkhü'l-Hanefî*, Dimaşk 1401/1980, I, 294-295; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 45; "Ziyâretü müdürü Ma'hedi'l-mahtûât li'l-İttihâdî's-Süfyütü", *MMMA* (Kahire), VI (1960), s. 323.

AHMET ÖZEL

el-HİZÂNETÜ't-TEYMÜRİYYE

(الخزانة التيمورية)

Ahmed Teymur Paşa
(ö. 1930)

tarafından Kahire'de kurulmuş olan
kütüphane

(bk. AHMED TEYMUR PAŞA).

HİZB

(الحزب)

Mushafın
yirmişer sayfadan oluşan
otuz cüzünden her birinin ayrıldığı
dört eşit kısım

(bk. MUSHAF).

HİZB

(الحزب)

Belli amaçlara
ulaşmak üzere düzenlenmiş,
genellikle tarikat mensupları
tarafından okunan dua
anlamında tasavvuf terimi.

Sözlükte "kısım, parça, bölük; silâh" gibi anlamlara gelen **hizb** (çoğulu **ahzâb**), maddî ve mânevî birtakım maksatların gerçekleşmesi için tertiplenmiş, sûfiler

ve tarikat ehli, bazan da tarikat mensubu olmayan dindar kişiler tarafından okunan duaların genel adıdır (*Kâmus Tercümesi*, I, 198). Hizbe yakın bir anlam taşıyan **virid** (çoğulu **evrâd**) daha genel bir terimdir. Kişi bazı sûre ve âyetleri okumayı veya bazı ibadetleri, meselâ muayyen rek'atta namaz kılmayı kendine virid edebilir; hizb ise belli şartlar ve kurallar dahilinde amaca ulaşıncaya kadar okunur.

Dua ve virde büyük önem veren ilk sûfilerin ifadelerinde hizb kelimesine rastlanmaz. Hizbler, ilk olarak tarikatların ortaya çıktığı VI. (XII.) yüzyılda tertip edilmeye başlanmıştır. Abdülkâdir-i Geylânî, Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Ebü'l-Hasan eş-Şâzelî, Gazzâlî, Şehâbeddin es-Sühreverdî, Ahmed el-Bûnî, İmâm-ı A'zam, Ahmed el-Bede'î, İbrâhim ed-Desûkî, Ahmed er-Rifâî gibi ünlü mutasavvıflar ve âlimler tarafından düzenlenen veya onlara nisbet edilen pek çok hizb mevcuttur. Hz. Ali, Enes b. Mâlik, Veysel Karanî'ye dahi hizbler isnat edildiği dikkate alınırsa hizblerin çoğunun sonraki dönemlerde düzenlenip büyük mutasavvıflara ve ünlü âlimlere mal edildiği anlaşılır.

Hizbler Arapça kısa ve secili cümlelerden oluşan, edebî değeri yüksek, derin hikmetler içeren metinlerdir. Bu durum hizbin okunmasını, ezberlenmesini ve dinlenmesini kolaylaştırır. Hizbler genellikle düzenleyenin adıyla veya başladığı kelime ile yahut hangi maksat için düzenlenmişse onunla anılır. Meselâ "elhamdû" kelimesiyle başlayan hizbe "hizbü'l-hamd", zafer elde etmek amacıyla okunan hizbe "hizbü'n-nasr" denir. Âyetlerden oluşan hizbe ise "hizbü'l-âyât" adı verilir. Hadislerden, sahâbe, velî ve âlimlerin sözlerinden derlenen hizbler de vardır. Hizblerde esmâ-i hüsnâya, Allah'ı öven, nimetlerini dile getiren, kulluk görevlerini anlatan ifadelere ve dua cümlelerine geniş yer verilir.

Beden veya ruh hastasının şifa bulması, borçlunun borcunu ödeme gücüne kavuşması, sıkıntı ve üzüntünün, âfet ve musibetlerin defedilmesi, düşman şerrinden emin olunması, yol güvenliği, zorlukların aşılması, zenginlik, zihin açıklığı, zorbaların kahredilmesi, hapistekilerin hürriyetlerine kavuşması, devlet adamlarının gönüllerini kazanmak, karı koca arasındaki ilişkileri düzeltmek gibi çok çeşitli maksatlarla düzenlenmiş hizbler mevcuttur. Hizbü'l-felâh veya hizbü'n-necât mânevî kurtuluş, hizbü'l-ışrâk iç aydınlığı, hizbü't-tefrîc gönül rahatlığı, hizbü'l-

fehmi zihin açıklığı, hizbü'l-berekât bereket temini, hizbü'l-bahr denizde güvenle yolculuk yapılması, hizbü's-seyf düşmanın mahvolması, hizbü'n-nasr başarı veya zafer için okunur. Meselâ Şâzelî'nin Allah'tan gelen bir ilhamla yazıldığına ve ismi a'zamı ihtiva ettiğine inanılan hizbü'l-bahri özellikle denizde güvenle yolculuk yapmak için okunur. Bu hizbin okunması halinde en tehlikeli fırtınaların bile sakinleştiği kabul edilir. Rivayete göre Şâzelî tertip ettiği hizbin tesirini anlatmak için, "Bu hizb Bağdat'ta okunsaydı Moğollar orasını işgal edemezlerdi" demiştir (*Keşfü'z-zunûn*, I, 662). Hizbler, her türlü maddî ve mânevî ihtiyacın karşılanması için okunduğu gibi sırf Allah'a ibadet etmek ve O'na yaklaşmak için de okunur. Hizbin insanı olgunlaştıran, ahlâkı güzelleştiren bir niteliği bulunduğu inanılır. Allah'ın güzel isimlerini tekrar tekrar okumaktan maksat bu ilâhî nitelikleri kazanarak O'nun rızasını kazanmaktır. Hizb okuyan kimse, Allah'ın kendisini kötü huylardan uzaklaştırıp güzel huylar edinmeyi nasip etmesini de ister, kötülerden ve kötülüklerden O'na sığınır. Hizbler bu tür farklı amaçları gerçekleştirecek sayıda okunur. Hizbin her kelimesinin, harfinin ve okuma adedinin gizli bir tesiri olduğu, hizb okurken bunlar göz önünde tutulmazsa istenen faydanın hâsil olmayacağı kabul edilir.

Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî *Mecmû'atü'l-ahzâb* adlı hacimli kitabında (I-III, İstanbul 1311) yüzlerce hizbi bir araya getirmiştir. Hizbler ayrıca müstakil risâleler halinde de basılmıştır. Bunların bazıları şunlardır: Abdülkâdir-i Geylânî, *Sefinetü'l-Kâdiriyye* (Trablusgarp 1340); Seyyid Ahmed et-Ticânî, *el-Ahzâb ve'l-evrâd* (Kahire 1353/1935); Ahmed b. İdrîs, *Mecmû'atü'l-ahzâb ve'l-evrâd* (Kahire 1359/1940); Muhammed Guneymî, *Mecmû'atü'l-'aliyye li'l-evrâd ve'l-ahzâbi's-Şâzeliyye* (Kahire, ts.); Seyyid İbrâhim er-Râvî, *es-Siyer ve'l-mesâ'î fi'l-evrâd ve'l-ahzâbi's-Seyyid Ahmed er-Rifâ'î* (Dârü'l-Beşâir 1412/1992).

Hizbleri şerheden, hizb okumanın âdâbindan, sağladığı maddî ve mânevî faydalardan, maksat ve sırlarından bahseden risâleler de yazılmış (Gümüşhânevî, I, 457-497; III, 6, 307); hizb okuyanlar büyük saygı gösterdikleri hizbleri ünlü hattatlara yazdırmış ve özenle saklamışlardır. Bu bakımdan hizbler edebî değerleri ve yüksek hikmetler içermelerinin yanında yazı, cilt ve tezhip sanatı bakımından da değer taşırırlar.